

PROCESI PAR NOZIEDZĪGI IEGŪTU MANTU UN CILVĒKTIESĪBU IEROBEŽOŠANA

Mg. iur. Gunārs Kūtris
Latvijas Universitātes
Juridiskā fakultātes lektors

Tēzes

1. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu izņemšana no noziedznieku rokām ir aktuāls uzdevums jebkuros laikos. Zaudējot noziedzīgi iegūto, lielākoties zūd arī nozieguma izdarīšanas mērķis (ja, protams, noziegums ir vērsts uz kāda labuma iegūšanu). Savukārt organizētai noziedzībai tiek atņemtas finanses savas darbības turpināšanai. Tātad noziedzīgi iegūtas mantas atsavināšana ir svarīgs līdzeklis noziedzības samazināšanai ikvienā valstī. Tas pēc būtības ir uzsvērts gandrīz visos pēdējās desmitgadēs pieņemtajos starptautiskajos dokumentos noziedzības apkarošanas jomā. Arī Latvijas likumos tas ir nostiprināts kā kriminālprocesa mērķis un kā krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma elements.
2. Latvijas Kriminālprocesa likums jau no 2005. gada paredz iespēju gan atsavināt noziedzīgi iegūtu mantu, lai to varētu atdot īpašniekam vai likumīgajam valdītājam, gan konfiscēt šādu mantu valsts labā. Turklāt konfiskācijas iespējas ir paredzētas gan attiecībā uz pierādītu noziedzīgi iegūtu mantu, respektīvi, pierādot konkrētās mantas noziedzīgo izcelsmi, gan arī uz prezumēti noziedzīgu mantu, respektīvi, pierādot mantas turētāja saistību ar kādu noziegumu un viņa oficiālo ienākumu neatbilstību reālajam mantiskajam stāvoklim. Pēdējo konfiskācijas iespēju starptautiskajos dokumentos dēvē par paplašināto konfiskāciju.
3. Būtiski atzīmēt, ka Kriminālprocesa likuma 59.nodaļa paredz iespēju atzīt mantu par noziedzīgi iegūtu un to konfiscēt jau pirmstiesas kriminālprocesa laikā, kad neviena persona vēl nav atzīta par vainīgu konkrēta nozieguma izdarīšanā. Šajā procesā svarīgākais – pierādīt mantas noziedzīgo izcelsmi (nav svarīgi, kas veicis pašu noziegumu). Minētais procesa veids ir ļoti progresīvs. Taču tas veidots konkrētām procesuālām situācijām, un tas nozīmē, ka šo procesu var īstenot, ievērojot noteiktus priekšnosacījumus. To ignorēšana un sevišķā procesa izmantošana jebkuras mantas konfiscēšanai var novest pie Satversmē nostiprināto cilvēktiesību pārkāpšanas.
4. Process par noziedzīgi iegūtu mantu ir saistāms tikai ar krimināltiesībām un kriminālprocesuālajām tiesībām, jo cits normatīvs akts nevar noteikt, kas ir noziedzīgs, kā to pierādīt un kādā procesuālā kārtībā šis jautājums risināms.

Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likumā regulētos jautājumus īsteno valsts pārvaldes institūcija ārpus kriminālprocesa. Tātad administratīvā procesa ietvaros Finanšu izlūkošanas dienests ar rīkojumu ierobežo personas tiesības uz īpašumu (Satversmes 105.pants) uz laiku līdz pat sešiem mēnešiem. Rīkojuma pārsūdzība iespējama tikai prokuratūras ietvaros. Pat kriminālprocesā mantas arests iespējams tikai ar tiesneša lēmumu. Tātad ar administratīvu aktu ilgstoši tiek aizskartas cilvēka pamattiesības un to aizstāvēšana nav iespējama tiesā (Satversmes 92.pants).

5. Kā jau norādīts, Krimināllikums un Kriminālprocesa likums ļauj atzīt mantu par noziedzīgi iegūtu, ja tiek pierādīta konkrētās mantas noziedzīgā izcelsme, neskatoties uz to, vai ir noskaidrota vainīgā persona un vai tā ir notiesāta (pierādītā noziedzīgā manta). Tāpat likumi ļauj atzīt par noziedzīgi iegūtu tādu mantu, kas pieder personai, kura ir izdarījusi vai ir bijusi saistīta ar likumā konkrēti norādītiem noziegumiem (prezumētā noziedzīgā manta). Jebkurā gadījumā mantas vai mantas īpašnieka saistība ar noziedzīgām darbībām ir jākonstatē. Tikai loģisks var būt secinājums, ka noziedzīga var būt tikai tāda manta, kurai ir saistība ar noziegumu. Nav tiesiski attaisnojama rīcība jebkuru neskaidras izcelsmes mantu nosaukt par noziedzīgi iegūtu, ja tas netiek pamatots ar kādiem pierādījumiem. Kamēr manta likumā noteiktā kārtībā ar tiesas nolēmumu nav atzīta par noziedzīgi iegūtu, tikmēr Satversme aizsargā īpašnieka tiesības uz šo mantu. Tomēr ir diskutējamas, vai manta, kas pieder konkrētai personai (iegādāta likumīgi), bet ar tiesas lēmumu tiek prezumēta kā noziedzīgi iegūta, statusā ir pielīdzināma tādai noziedzīgi iegūtai mantai, kuras noziedzīgā izcelsme ir nepārprotami pierādīta.
6. Eiropas direktīva 2016/343 vēlreiz uzsver tās cilvēktiesību vērtības, pret kurām pēdējos gados veidojusies pavirša attieksme. Viena no tām ir personas tiesības klusēt un neliecināt pret sevi (nevainīguma prezumpcijas principa aspekts). Ideja kriminālprocesa ietvaros uzlikt personai pienākumu pierādīt savas mantas legālo izcelsmi, pretējā gadījumā prezumējot, ka mantai ir noziedzīga izcelsme vai ka persona iesaistījusies noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijā, ir rupjš nevainīguma prezumpcijas principa pārkāpums (Satversmes 92.pants). Protams, personas klusēšana stiprina apsūdzības pierādījumu ticamību, taču tas nozīmē, ka apsūdzībai šādiem pierādījumiem ir jābūt.